

DLA doktori értekezés tézisei

Halas Dóra

Kórusimprovizáció

Témavezető: Jobbágy Valér

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődés-
történeti tudományok besorolású doktori iskola

Budapest

2012

I. A kutatás előzményei

A kórusimprovizáció egy az elmúlt évtizedekben kifejlesztett módszertani kísérlet kórusok számára. A kifejezést Gunnar Eriksson svéd karnagy alkalmazta először az általa kifejlesztett technikákra. Nincs tudomásunk arról, hogy Magyarországon korábban bárki elmélyültebb szinten foglalkozott volna e módszertan lehetőségével, Eriksson hatására azonban ma már több hazai kórus is műveli, sőt fejleszti annak eszköztárát.

A módszer újdonságából kifolyólag egyáltalán nem létezik specifikusan a témába vágó irodalom. Vizsgálni lehet azonban több aspektusát is: a zenei improvizációt más műfajokban, megjelenését a zenetörténelem során, alkalmazását 20. századi zeneszerzők körében, használatát és hatásait a zenepedagógiában. Mind külföldi, mind magyar szakirodalom fellelhető ezekben a témákban. Terjedelmesebb mennyiségben főként az improvizáció gyakorlati oldalával foglalkoznak a kiadványok – ilyenek például a jazz improvizációt és összhangzattant oktató és elemző tankönyvek. Összefoglaló jelleggel – tanulmányom elméleti részéhez hasonló átfogó metodikával – egyedül Ernst Ferand 1938-as német nyelvű értekezése¹ és Derek Bailey *Improvisation* című

¹ E. Ferand: *Die Improvisation in der Musik*. (Rhein-Verlag Zürich, 1938).

angol nyelvű könyve² áll rendelkezésre. Az előbbi kimerítő részletességgel vizsgálja a témát a zenetudomány, a pedagógia és a pszichológia területeinek korabeli szemszögéből, az utóbbi egy modernebb, ám lényegesen felszínesebb megközelítés, amely a zenetörténeti és a népzenei aspektusokon túl a jazz és az avantgárd zenét is érinti. Ezeken kívül a zenetörténetben megjelenő improvizáció kérdésével – tekintve, hogy ritkán nevezik így az egyébként rögtönzésen alapuló zenei tevékenységeket, mint amilyen a középkori orgánum technika vagy a barokk kori ornamentáció, továbbá hogy tudományos szempontból egy igen vitatott és nehezen megfogható témáról van szó – csak az egyes korokat vizsgáló szakirodalomban találhatók elszórtan utalások. Ugyanez igaz az etnográfiai kutatásokra is: a világ különböző kultúráinak zenéjét elemző tanulmányok főként a zeneelméleti szempontokat, a hang- és ritmusrendszereket mutatják be, az improvizáció jelenségét, bár jelenléte számos kultúrában elengedhetetlen, kiemelt módon nem tárgyalják. Zenepedagógiai szempontból az egyes alternatív módszerek irodalma rendszerint kutatja az improvizáció alkalmazásának előnyeit a zenei nevelés során, ám itt is inkább a gyakorlati megközelítés a jellemző. Végül

² D. Bailey: *Improvisation*. (Da Capo Press, 1993).

pedig elérhető az egyes improvizációs módszereket terjesztő munkafüzetek, köztük Gunnar Eriksson gyűjteménye³ és Walter Thompson *Soundpainting* jelrendszerének oktató anyaga.⁴

II. Források

Disszertációmban az improvizáció különböző területeinek vizsgálatához első körben Ernst Ferand és Derek Bailey fent említett könyvei, továbbá a Grove-lexikon *Improvisation* szócikke járult hozzá. Az ezekben található adatokból és irodalomból kiindulva jutottam el további zenetörténeti tanulmányokhoz, könyvekhez és szaklapokban megjelent cikkekhez.⁵ A zenepedagógiai vonzatokat az egyes alternatív módszerek tankönyveiből és zenepedagógusok írásaiból szűrtem le. Az etnográfiai kitekintéshez – a felkutatott irodalmon kívül – segítségemül szolgált néhány itthon megrendezett világzenei szakmai előadás és hazai szakértő. A külön fejezetben is tárgyalt pszicholingvisztikai megközelítéshez (a zene mint beszéd metaforája) és az

³ G. Eriksson: *Kör ad lib.* (Göteborg: Bo Ejeby Förlag, 1995, 2008).

⁴ W. Thompson: *Soundpainting 1&2.* (Walter Thompson Artwork, 2006).

⁵ Kiemelten a *Journal of the American Musicological Society* és a *The Musical Quarterly* szaklapok online felületein megjelenő cikkekhez.

‘improvizáció’ szó etimológiájának bemutatásához korábbi angol szakos tanulmányaimból merítettem nyelvészeti ismereteimet és a forrásanyagot. A kórusimprovizáció működési elvének és gyakorlatának bemutatásához gondolkozásbeli párhuzamokat kerestem más tudományok – filozófia, pszichológia, logika – irodalmán keresztül.

III. Módszer

Tanulmányom első része a kórusimprovizáció gyakorlatát kívánja elméleti kutatáson keresztül alátámasztani, megsegíteni. Ennek érdekében az itt található fejezetek az általános értelemben vett zenei improvizációval foglalkoznak, megvizsgálják a fogalom értelmezésbeli nehézségeit, zenetörténeti háttérét – a zene kezdeteitől kezdve, az ókori kultúrákon, a középkoron, a reneszánsz és a barokk hagyományokon keresztül napjainkig –, megjelenését más népek kultúrájában – név szerint az indiai és a jazz alapjaiul szolgáló nyugat-afrikai zenében, melyek egymástól igen eltérő módon alkalmazzák hagyományaikban az improvizációt –, továbbá újraéledését és szerepét a 20. században – különös tekintettel a modern zeneszerzés irányaira, illetve a zenepedagógiai vonzatokra. Külön fejezet foglalkozik azokkal a modernkori kompozíciós eszközökkel és elvekkel –

illusztrálásképpen néhány konkrét zenemű rövid elemzését is közölve –, melyek valamilyen módon és mértékben tartalmaznak improvizatív elemeket.

A disszertáció második része magát a kórusimprovizációt mutatja be – illetve annak eddig kialakult hagyományait és működési elveit –, példákkal illusztrálva összefoglalja azokat a gyakorlattípusokat, melyeket az elmúlt években a szerző és zenésztársai gyakorlati munkájuk során átvettek és kifejlesztettek az egyes kórusokban vagy együttesekben, és felvázolja a tevékenység eddig tapasztalt jótékony hatásait az egyénre és a közösségre egyaránt. Fontosnak tartottam, hogy a két rész, tehát az elméleti háttér és a gyakorlati, empirikus sík között állandó jelleggel keressem a párhuzamokat, egybeeséseket, ezzel túlmutatva Ernst Ferand és Derek Bailey fentebb említett kutatómunkáján; ezek a párhuzamok ugyanis nem csak alátámasztják a kórusimprovizáció létjogosultságát, hanem további inspirációt nyújthatnak annak módszertani fejlesztéséhez.

IV. Eredmények

Kutatásom tükrében elmondható, hogy a kórusimprovizáció mind hazánkban, mind a nemzetközi kóruskultúrában még igencsak gyerekcipőben jár, a lehetőségek tárháza – ihletet

merítve a múltban alkalmazott módszerekből, a világ különböző kultúráinak élő hagyományából és a mai zeneszerzők gondolkodásmódjából – ugyanis végtelen. Eddig tapasztalt pozitív hatásai a zenei készségfejlesztés és a személyiségfejlődés területein, melyeket alátámaszt mind a korábbi generációk, mind pedig napjaink zenepedagógiai álláspontja, megerősítik azt a nézetet, hogy a kórusimprovizáció módszerét érdemes továbbfejleszteni, minél nagyobb körben – köztük amatőr zenei társulatok körében – megismertetni, és az oktatás és nevelés területén is aktívan bevonni a tanítás metodikájába. A rögtönzés jelenléte a zenetörténet összes korszakában, beleértve kiemelt alkalmazását a 20. századi zeneszerzők által, továbbá jelenlegi jelentős szerepe a világ számtalan kultúrájában pedig arra mutat rá, hogy az improvizáció műfajának – ezáltal a kórusimprovizációnak napjaink kóruskultúrájában – előadóművészi szinten is van létjogosultsága és előremutató ereje. Ez a következtetés egybecseng Ernst Ferand több mint 70 évvel ezelőtti meglátásával, aki így fogalmaz könyvében: „A zene fejlődéstörténetében így tulajdonképpen mindenhol eredetileg életteli, hömpölygő formák megkövesedését láthatjuk [...] a zenei alkotás folyamatában az improvizáció kompozícióvá dermed”.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

A Soharóza kísérleti énekegyüttes kórusimprovizációs koncertjei

Felületi feszültség: 2009. január 24., március 21., 29., május 22. – MU Színház; 2010. április 16. – Collegium Hungaricum, Berlin

Ördögkatlan: 2009. augusztus 5. – Ördögkatlan fesztivál megnyitó Kisharsány; 2009. szeptember 4. – Kultúrfürdő fesztivál, Malomtó törökfürdő (rendező: Göttinger Pál, vendég előadó: Rubik Ernő Zoltán)

Mindenütt jó: 2009. október 5-10., 2010. február 5-13. – Placc fesztivál, Szemlőhegyi barlang (rendező: Göttinger Pál)

Levél Cseh Tamásnak: 2010. január 22. – Cseh Tamás emlékest, Bárka színház

Pécs2010 bemutatkozó: 2010. április 15. – Magyar nagykövetség, Berlin

Dolce Voce: 2010. június 19., 25. – Palatinus-ház; 2010. június 20., 21. – Pesti Lámpás étterem; 2010. szeptember 7. – Kultúrfürdő fesztivál, Malomtó törökfürdő (társművész: Mautner Zsófia)

Liszt Ferenc jubileumi flashmob: 2011. október 8., 14., 22. – Művészetek Palotája (vendég kórusok: Très Fort, Tócsa tábor, általános iskolai diákok)

Kórusimprovizációs bemutatókoncert: 2012. április 1. – IMPRÓ7 fesztivál, Impro-műhely

Lemezbemutató koncert: 2012. május 12-13., július 7-8. – Kelenföldi erőmű

Túlóra fiataloknak (zenei műhely gyerekeknek): 2012. szeptember 15. – Kultúrfürdő fesztivál, Öntödei múzeum

A Halastó kórus kórusimprovizációs koncertjei (társkarnagy: Tóth Árpád)

2006. március 24. – Fringe fesztivál, Erzsébet tér

2006. június 9. – Pécsi Országos Színházi Találkozó, Ifigénusz, Dante Café

2006. október 25. – Keltenbad, Bad Salzungen

Kórusimprovizációs műveket tartalmazó lemezek

2007 Halastó: *K.É.K.* (Halastó Kulturális Egyesület)

2008 Halastó: *Reneszánsz & Barokk* (Halastó Kulturális Egyesület)

2012 Soharóza (Halastó Kulturális Egyesület és S10 kiadó)